

Farkas Diána

A kínai jelnyelv szórendje a sztenderd kínai nyelvváltozat (*putonghua*) tükrében

Bevezetés

Amikor az ember idegen nyelvekre gondol, általában a hangzó nyelvek szoktak az eszébe jutni, mint például az angol, a német, a francia vagy a mandarin kínai. Ám a világban léteznek más kommunikációs kódok is, például a fütty-, a füst- vagy a kézjelek. Ha ez utóbbiak komplex rendszerként nyelvvé állnak össze, azt a nyugati terminológia jelnyelvként határozza meg.

Hogy a jelnyelvet jogilag melyik ország tekinti valódi nyelvnek, rendkívül nagy diverzitást mutat, annak ellenére, hogy William C. Stokoe elismert amerikai jelnyelvész Charles-Michel de l'Épée XVIII. századi következtetései alapján azt írja:

előtte senki, és utána a mai napig is túl kevesen hajlandók szembenézni a ténnyel, hogy egy szimbólumrendszert, amelyen keresztül az emberek a mindennapi életüket élni tudják, nyelvként kell kezelünk.¹

Kijelenthető, hogy minden jelnyelv információ átadására tökéletesen alkalmas, természetes, vizuális nyelv, ezért a siketek² között ez lesz a fő kommunikációs kód,³ amely folyamatosan él, fejlődik és változik.

Jogi elismerése mára 31 országban (amelyek többsége európai uniós tagállam), megvalósult, de ebben a nyilvántartásban nem szerepelnek azok

¹ William C. STOKOE, „Sign language structure: An outline of the visual communication systems of the American deaf”, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, X/1 (2005), 3–37, 7.

² Orvosi megközelítés alapján olyan személy, akinek halláscsökkenése mindkét fülön 90dB feletti, kulturális megközelítés alapján jelnyelvhasználó, aki önmagát siketként identifikálja, vagyis beletartozhatnak a bármekkora fokban nagyothallók, vagy hallók is. A továbbiakban mindenhol ez utóbbi értelmében használom a siket kifejezést.

³ ZHANG Ningsheng, *Shouyu fanyi gailun*, Zhengzhou Daxue Chubanshe Faxing, Zhengzhou, 2009, 3.

az országok, amelyek csak oktatási, fogyatékosügyi, esélyegyenlőségi vagy egyéb törvényekkel ismerik el jelnyelveiket, mint például Kína.⁴

1990-ben a *Zhonghua Renmin Gongheguo Canjiren Baozhangfa* 中华人民共和国残疾人保障法 hivatalosan is elismerte a kínai jelnyelv (Chinese Sign Language – nemzetközileg ismert rövidítése: CSL) létezését, rögzítette annak megnevezését. Ez azonban nem adott semmilyen társadalmi státuszt a kínai jelnyelvnek,⁵ még annak ismeretében sem, hogy a siketek a CSL mentén nyelvi és kulturális kisebbségi csoporttá szerveződnek, amelyben a közös normák és hagyományok formálják az identitásukat.⁶

Annak ellenére, hogy jogilag nem elismert nyelvről van szó, élő nyelv mivoltát mutatja, hogy nemcsak minden országban beszélhetünk külön jelnyelvekről, hanem országhatárokon belül jelnyelvjárásokról is. Kínában, a hangzó nyelvihez hasonlóan, rengeteg kisebb jelnyelvi változat létezik, ezek közül a három legnagyobb a pekingi, a shanghai-i és a hongkongi.

A pekingi (rövidítve: CSL) számít a sztenderd változatnak és közel hasonló szerepet tölt be, mint a *putonghua* 普通话 (rövidítve: PTH) a hangzó kínai nyelvjárások között. A shanghai-i (rövidítve: CSL-sha) az eddigi megfigyelések alapján szignifikánsan csak lexikai szinten különbözik a sztenderd CSL-től. A hongkongi (rövidítve: HKSL) a nanjingi, hangzhou-i és shanghai-i jelnyelvek keveréke, ami az 1940-es években végbement Hongkongba történő emigrálások hozadéka.

Az Egészségügyi Minisztérium 2001-es felmérése szerint körülbelül 27,8 millió valamilyen fokban hallássérült ember él Kínában (ebből 115 ezer 7 évnél fiatalabb, és számuk évente 30 ezerrel nő).⁷ Ezek a magas számok indokolnák a feltételezést, hogy a jelnyelv kutatás Kínában nem számít szürke zónának, de az anyaggyűjtés során rá kellett döbbernem, hogy a statisztika ellenére ez még egy rendkívül feltérképezetlen terület. Ennek okára pontos indokot nem találtam, de nagy valószínűséggel részben gazdasági megfontolásokra vezethető vissza. Megemlíthető például, hogy a központi kormányzatnak sokkal gazdaságosabb, és kevesebb erőforrásába kerül a hallássérültek orvostechinikai támogatása (hallókészülékekkel, hallásjavító műtétekkel stb.), mint kilencszáznál is több⁸ siketiskolát és annak teljes apparátusát fenntartani.

⁴ Maartje DE MEULDER, „The Legal Recognition of Sign Languages.» *Sign Language Studies* XV/4 (2015), 498–506, 498.

⁵ „Zhonghua Renmin Gongheguo Canjiren Baozhangf”, *cdpf.org*, 2007. 11. 14.

⁶ ZHANG, i. m., 103.

⁷ The Ministry of Health, Survey of Chinese Disabled Children (Age 0–6), The Chinese Disabled Persons' Federation, 2001.

⁸ Anna LAI, „Deaf Education in China”, *prezi.com*, 2014. 09. 14.

A csekély számú tanulmányt a sztenderd CSL-lel kapcsolatban, nagyrészt Xiao Xiaoyannek⁹ és Yang Junhuinak¹⁰ köszönhetjük. Ám ezek az írások is csak másodlagos források, hiszen elsődlegesnek azok a képek és videók számítának, amelyekből ők szűrték le messzemenő következtetéseiket. Sajnálatos módon ezek a felvételek nem elérhetőek.

Részben ez az adathiány volt az, ami motivált, hogy jobban elmélyedjek a témában. Jelen írás célja, hogy vázlatos képet adjon a kínai jelnyelvről, majd feltérképezze a CSL mondatok alapszórendjét összehasonlítva a PTH-ével.

A kínai nyelvű mondat

A sztenderd nyelvhasználat, a PTH alapját képező pekingi dialektus, a sino-tibeti nyelvcsaládba tartozó, izoláló nyelvváltozat, amely Peking politikai és kulturális jelentősége miatt vált a sztenderd változattá.

Mivel jelen írás a CSL és a PTH alapszórendjével foglalkozik, érdemes áttekintenünk, hogy milyen paramétereket veszünk figyelembe, amikor egy nyelv szórendjét szeretnénk meghatározni. Ilyenkor az alany (Subject, S), az állítmány (Verb, V) és a tárgy (Object, O) helyzetét, azok egymáshoz való viszonyát, egymás után következését vizsgáljuk.¹¹

Szórend	Nyelvek száma	Példa
SOV	497	japán
SVO	436	angol
VSO	85	arab

⁹ Például: Xiao XIAOYAN – Chen XIAOYAN – Jeffrey Levi PALMER, „Chinese Deaf viewers’ comprehension of sign language interpreting on television: An experimental study,” *Interpreting*, XVII/1 (2015), 91–117.; Xiao XIAOYAN – Li FEIYAN, „Sign language interpreting on Chinese TV: a survey on user perspectives,” *Perspectives*, XXI/1 (2013), 100–116.; Xiao XIAOYAN – Yu RUILING, „Survey on sign language interpreting in China,” *Interpreting* XI/2 (2009), 137–163.

¹⁰ Például: Yang Junhui – Fischer, Susan D. 2002. „Expressing negation in Chinese sign language,” *Sign Language & Linguistics* 5.2, 167–202.; Lytle, Richard R. – Kathryn E. Johnson – Yang Junhui. 2005. „Deaf education in China: History, current issues, and emerging deaf voices,” *American Annals of the Deaf* 150.5, 457–469.; Yang Junhui. 2008. „Sign language and oral/written language in deaf education in China.” In Plaza–Pust, Carolina – Morales–López, Esperanza (eds.) *Sign bilingualism: Language development, interaction and maintenance in sign language contact situations*, 297–331. stb.

¹¹ Matthew S. DRYER, „Word order,” Timothy SHOPEN (ed.), *Language typology and syntactic description: Volume 1.*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, 61–131, 3.

Szórend	Nyelvek száma	Példa
VOS	26	nias
OVS	9	hixkaryana
OSV	4	nadëb
nincs alapszórend	171	cseroki

Forrás: Vadim KIMMELMAN, „Word order in Russian Sign Language”, *Linguistics in Amsterdam*, V/1 (2012) 1–56, 6.

Az S, a V és az O minden lehetséges permutációs variánsa megtalálható a világ nyelvei között, de ahogyan azt a táblázat is mutatja, a három leggyakoribb alapszórend a SOV, az SVO és a VSO. Ugyanakkor, ezt a képletet a PTH-ra nem könnyű felállítani, ami az alábbiaknak köszönhető:

- Az alany nyelvtanilag nem határolható körül elég jól.
- A PTH-ban a V állhat mondatkezdő, mondat közepi és mondatzáró pozícióban is, mivel helyzete nem nyelvtani alapokon nyugszik, hanem értelmi megfontoláson.
- A PTH korrelál mind a VO, mind az OV szórenddel.

A legtöbb írás kijelenthetőnek tartja, hogy a PTH szórendje SVO, mert egy tetszőlegesen kiválasztott szövegben a mondatok többségének felépítése ezt a sorrendet mutatja, ha azonban részletesen táblázatba rendezzük a nyelv SVO és SOV tulajdonságait kitűnik, hogy az utóbbi oldalán sokkal több tétel szerepel.¹²

SVO jellegzetesség	SOV jellegzetesség
VO mondatok megléte	OV mondatok megléte
előjáró szavak megléte	előjáró szavas szerkezetek (előjáró szó+főnév) megelőzik a V-t, kivéve az idő- és helyhatározókat
segédige megelőzi a V-t	posztpozíció megléte
az összetett mondatok majdnem mindig SVO sorrendűek	vonatkozói mellékmondat megelőzi a (fej) főnevet

¹² Charles N. LI – Sandra A. THOMPSON, *Mandarin Chinese: A functional reference grammar*, University of California Press, Bekerly – Los Angeles – London, 1989, 19.

SVO jellegzetesség	SOV jellegzetesség
	birtokos jelző megelőzi a (fej) főnevet
	aspektus jelölők a V után állnak
	bizonyos határozószók megelőzik a V-t

Forrás: LI – THOMPSON, *i. m.*, 24.

Jelen tanulmány szempontjából mindenképp említést kell tenni a topik-komment felépítésről is, amelyet számos nyelvészeti vita állít középpontba.¹³ Mint azt majd később látni fogjuk, mind a CSL, mind a PTH mondatokra jellemző a topik-komment szerkezet.

Ez a mondat- és szövegszervező stratégia úgy építi fel a közléseket, hogy először bevezeti a topikot, amely egy, a kommunikációban résztvevők számára már ismert információ, majd ezután következik a komment, amely a topikra vonatkozó új információkat hivatott közölni.

Egy PTH mondatra jellemző, hogy alanyon és közvetlen (accusativusi) tárgyon kívül külön topikot is tartalmaz. A kettő lehet a mondatban egy és ugyanaz a szó vagy kifejezés, de nem feltétlenül. A mondat alanya nem mindig kerül topik szerepbe is.

Külön meg kell említeni azt a tényt is, hogy egy PTH közlésben a topik jelenléte gyakorta fontosabb, mint az alanyé. (Különbség a kettő között, hogy az alanynak közvetlen szemantikai kapcsolatban kell állnia az állítmánnyal, míg a topiknak nem.)¹⁴

Ennek oka, hogy a kínaiban nem mindig lehet könnyen beazonosítani a grammatikai alanyt,¹⁵ így azt sem, hogy amiről az adott PTH mondat szól, az a mondat alanya vagy topikja. Ennek következtében felmerül a kérdés, hogy maga a mandarin kínai alany- vagy topik-prominens nyelv, vagyis grammatikai alany vagy topik központú.

Ha a PTH-ban Bartos nézete alapján nem tagadjuk sem az alany, sem a topik létezését, és elfogadjuk a kettő egyidőben való meglétét, akkor a továbbiakban szembesülnünk kell azzal, hogy az alany és a topik között átfedések mutathatók. Így pontosabb lehet kettős mondatosztatú nyelvként tekintenünk

¹³ Jelen írás a topik és az alany kérdésére Bartos Huba 2003-as tanulmánya alapján tekint.

¹⁴ LI – THOMPSON, *i. m.*, 15.

¹⁵ BARTOS Huba, „Van-e alany a kínaiban?”. HAMAR Imre – SALÁT Gergely (szerk.), *Kínai nyelv és irodalom. Tanulmányok Csongor Barnabás 80. születésnapjára*, (Sinológia Műhely 1.), Balassi Kiadó, Budapest, 13–37. 13.

a kínaira: elsődleges mondatosztata topik + komment, másodlagos mondatosztata alany + állítmány.¹⁶

Általános áttekintés a jelnyelvekről és a CSL-ről

Ahogy a bevezetőben már ismertettem, a jelnyelvek teljesen autonóm, anyanyelvként is elsajátítható, vizuális nyelvek, használóik változatos igényeinek teljesen megfelelnek. Saját morfológiai és fonológiai komponensekkel¹⁷ rendelkeznek. Grammatikájuk és az, hogy a közösség a mindennapi kommunikációjában használja, lehetővé teszi az új szavak létrehozását, azaz jelalkotásokat. Ettől lesznek a jelnyelvek élő és fejlődő nyelvek.

Megfelelnek továbbá a természetes nyelvek kritériumainak is, vagyis a korábban említetteken kívül kettős tagoltságúak (jelentés megkülönböztető szerepű, de önálló jelentéssel nem rendelkező elemekből épülnek fel a magasabb rendű szerkezetek), és kialakulásuk nem köthető egy személyhez, csoporthoz, vagy konkrét időponthoz.

Mivel saját nyelvtanuk jelentősen különbözik a beszélt nyelvekétől, ezért más szórenddel, vizuális alapú megjelenítési módokat használnak, továbbá a jelnyelvi idiómák megjelenésével sokszor olyan formulák színesítik a jelnyelvi megnyilatkozásokat, amiket beszélt nyelvre nem lehet abszolút hitelességükben átültetni, csak úgy, mint a kínai *chengyuk*¹⁸ 成语 esetében.

Ennek ellenére létezik az a fajta jelelés, amikor valójában a hangzó nyelvet kódolják át jelekre. Ezt kínaiul *wenfa shouyunek* 文法手语 nevezzük és teljes mértékben a hangzó nyelv logikáját követi. A természetes jelnyelv megnevezése *ziran shouyu* 自然手语.

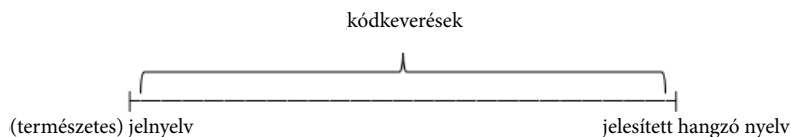
A *wenfa shouyu* egy valódi jelnyelvhasználónak gyakran nem, vagy csak nehezen érthető. Inkább a nagyothallók szólták preferálni, vagy azok, akik a posztlingvális (beszédelsajátítás utáni) időszakban veszítették el a hallásukat, hiszen ők értik a nyelv nyelvtani összefüggéseit, csak a hallás kiesése miatt kell megtámasztani jelekkel a beszédértést.

¹⁶ BARTOS, i. m., 35.

¹⁷ Fonológiai szinten a jelek komponenseiről beszélünk: kézforma, artikulációs hely (hogy térben hol történik a jel kivitelezése), orientáció (a tenyér és az ujjak iránya) és mozgás. Morfológiai szinten használja mind a flektáló, mind az inkorporáló nyelvtípusok „megoldáscsomagjait”, az agglutinálás nem jellemző.

¹⁸ Kínai idiomatikus kifejezések, amelyek általában négy karakterből állnak. A kifejezés egészének jelentése túlmutat az egyes karakterek jelentésének összességén. Például: 脱颖而出 (elhullat, maghéj, és, kifelé); a kínaiiban ezt valaki tehetségének teljes kibontakoztatására használjuk.

A jelesített hangzó nyelv és a természetes jelnyelv azonban nem egymást kizáró jelenségek, nyelvhasználati formák, még az anyanyelvi jelnyelvhasználók kommunikációjában sem. Ezek egy kontinuum két végpontjának tekinthetők, és természetes nyelvhasználat közben a jelelők ezen a kontinuumon hajtanak végre folyamatos kódváltásokat kommunikációs partnertől, témától, képzettségtől, hallásállapottól, és számos egyéb tényezőtől függően.



Forrás: FARKAS, *i. m.*, 15.

A kínai jelnyelvi mondat – Alapszórend

A CSL alapszórendjének feltérképezése az egyszerű jelnyelvi mondatok, megnyilatkozások felől haladt a komplexebb, összetett mondatok felé, ezzel téve lehetővé, hogy a CSL sajátos építkezését több szinten is megvizsgáljam. Ehhez egy 45 PTH mondatból álló listát készítettem, amelyet elküldtem az aktoroknak. A kutatásban résztvevő 14 kínai siket a listában szereplő mondatokat videóra rögzítette, majd eljuttatta nekem. Következtetéseimet – amelyek a 14 fős minta tükrében csak irányvonalakként szolgálhatnak további kutatásokhoz – a glosz-szák elkészítése és alapos elemzése után vontam le.¹⁹

A beérkezett, összesen 495 mondatból álló anyagnak a 72,5%-át, azaz 359 mondatot tekinthetünk a kutatás szempontjából értékelhetőnek, így a továbbiakban minden adat csak az ebbe a csoportba tartozó mondatok figyelembe vételével került megállapításra.²⁰

A mondatok kiértékelése előtt az egyik preconcepció az volt, hogy a CSL-ben az egyszerű mondatok szórendisége azonos, a grammatikailag komplexebb mondatok pedig sokkal diverzebb megoldásokat mutatnak majd. Ennek azonban pontosan az ellenkezőjét figyelhettem meg; az egyszerű mondatok esetében magas volt a variabilitás, jobban érvényesültek az egyéni nyelvhasználati preferenciák, míg a hosszabb, összetett mondatokban ez sokkal kevésbé volt tetten érhető.²¹

¹⁹ FARKAS Diána Fruzsina, *Kínai írásjegyekben és kézjelekben*, BA szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2020, 9.

²⁰ FARKAS, *i. m.*, 12.

²¹ FARKAS, *i. m.*, 19.

A 359 megvizsgált mondatban fellelhető szórendvariánsokat az alábbi táblázat összesíti.

Szórend	SVO	SV	OSV	SOV	V	VO	OV	SO	VOS	S	VSO	OVS
Darabszám	105	77	73	28	22	21	18	5	4	3	2	1
Százalékos arány a korpusz egészéhez képest	29,2%	21,4%	20,3%	7,7%	6,1%	5,8%	5%	1,3%	1,1%	0,8%	0,5%	0,2%
Összesen	359											

A táblázattal kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy ahogyan a PTH-ban, a CSL-ben is flexibilisek a szófajhatárok, tehát a kifejezések mondatbeli szerepei sem egyeznek minden esetben a hangzó nyelvekkel.²² Ezeket a kifejezéseket az eredmények összeírásakor állítmánynak (V) tekintettem, de az eredményeiken szignifikánsan nem változtattak.²³

Továbbá, mivel hangokat csak egymás után vagyunk képesek létrehozni, tehát a hangzó nyelvek csak szekvenciálisan tudnak építkezni, így könnyen meghatározható a szavak sorrendje. Ezzel szemben a jelnyelvek, így a CSL is képes nemcsak szekvenciálisan, hanem szimultán is felépíteni egy közlést. Ez eredményezi, hogy megjelennek egy lexikai elemből álló mondatok (például a V oszlop vagy az S oszlop). Előfordult, hogy az ige tárgya nem volt feltűnethető külön szóként, mert a V és az O egybeépült, így a szórend kérdéskörét tovább árnyalja az a tény is, hogy ezen, inkorporálódásnak nevezhető jelenségek esetén nem állapíthatunk meg sorrendiséget.²⁴

A fent említett inkorporálódás történhet két jel egybeolvadásával, de a mimikába beépülő kérdő komponensek is ide tartozhatnak.²⁵ Ezen túlmenően a mimikához tartozó tekintet is hatással lehet a szórend változására, annak flexibilitására.

²² Az, hogy az SV sorrend került a második helyre részben a tárgy állítmányba történő inkorporálódásának köszönhető, részben annak, hogy a PTH mondatok nem mindegyike tartalmazott tárgyat.

²³ FARKAS, *i. m.*, 19.

²⁴ MONGYI Péter – SZABÓ Mária Helga, *A jelnyelv nyelvészeti megközelítései*, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Budapest, 2005, 18.

²⁵ FARKAS, *i. m.*, 17.

Fu Shuai megállapítása szerint, annak ellenére, hogy a CSL szórendje viszonylag kötetlen, azoknak a jelnyelvi mondatoknak, amelyekben az aktív cselekvő és a cselekvés elszenvetője is megjelenik, kötött szórendje kell legyen, hiszen a kettő felcserélése más jelentéstartalmat generálna.²⁶ Kutatásom eredményei azonban megkérdőjelezzik ezt az állítást.

Az alábbi példamondat videófelvételeinek elemzése és glosszázása során nem volt megfigyelhető egységes szórend, tehát az aktív cselekvőnek és a cselekvés elszenvetőjének jelenléte nem konzervál egy adott sorrendet.

1) 你/喜/欢/他/吗 ?

te/szeret/ő/kérdő partikula

1 a) 他/你/喜欢

ő/te/szeret

vagy:

1 b) 喜欢他你

szeret/ő/te

vagy:

1 c) 你/喜欢/他²⁷

te/szeret/ő

Ez annak köszönhető, hogy aktív cselekvő és cselekvés elszenvetője esetében a non-manuális elemek, mint például a tekintet irányának használata, hatnak a szórendre. Jelen esetben a hangzó nyelvben használandó kötöttségeit feloldják. Ez a jelelési tér, azon belül is a térszeletek használatának köszönhető.

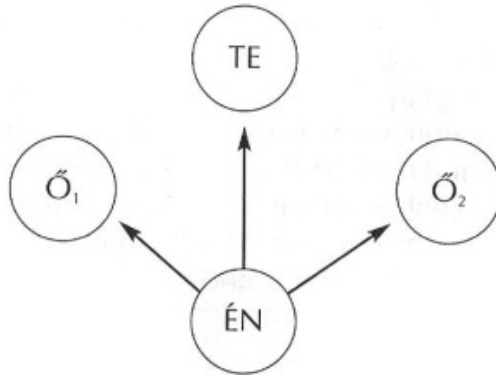
A jelelési tér az a jelelőt körbevevő tér, ahol a jeleket kivitelezzi. A jelelő ezt a teret használja, hogy pozicionálja a mondatban szereplő elemeket (személyek, tárgyak, helyek és az ezekre utaló névmások). Ezen elemek térbeli elhelyezkedése leképezi a mondat szemantikai kapcsolatait.²⁸

²⁶ Fu Shuai, *A Study on Word Order of Simple Sentences used by Sign Language Interpreters in TV News Programs*, MA szakdolgozat, Jiangsu Normal University, Jiangsu, 2018, 8.

²⁷ A továbbiakban a számmal jelzett mondatok PTH mondatok, míg a számmal és betűvel jelzettek a jelelt mondatok átiratai.

²⁸ Boris LENSEIGNE – Patrice DALLE, *A Signing space model for the interpretation of sign language interactions*, Université Paul Sabatier, Toulouse, 2005.

Ennek egyik legáltalánosabb használata a következő ábrán látható.



Forrás: MONGYI – SZABÓ, *i. m.*, 71.

Az 1 a), 1 b) és 1 c) mondatokban a tekintet iránya egyértelműen 'TE' térszelettől kérdezi, hogy 'Ő' tetszik-e, és nem fordítva. Itt ez a non-manuális elem az, ami az aktív cselekvő és a cselekvés elszenvedőjének viszonyát egyértelművé teszi, tehát a szórend kötetlen maradhat.

A táblázat adatait megfigyelve elmondható az is, hogy a leggyakoribb szórend az SVO, a második az SV, a harmadik pedig az OSV. Ez viszont megkérdőjelezi azt a lassanként megdőlő, eddig ellenben dominánsan jellemzőnek tartott tendenciát, hogy a jelnyelvek alapszórendje – ha létezik egyáltalán egyértelműen kijelenthető szórendiség – SOV.²⁹

A jelnyelvet érintő kutatások első időszakában a nyelvészek szinte kivétel nélkül ezen az állásponton voltak, és csak a XX. század legvégén kezdtek megjelenni olyan cikkek, amelyek az amerikai jelnyelvvvel (rövidítve: ASL) kapcsolatban megkérdőjelezték ezt az állítást. A későbbi vélemények szerint a hangzó amerikai akkora befolyással volt az ASL-re, hogy a kezdeti SOV szórend mára a hangzó angoléval megegyező SVO-ra változott.³⁰ Anyagaim elemzése közben felmerült a gyanú, hogy a PTH és a CSL esetében is ez történhetett.³¹

²⁹ Csak a legújabb külföldi jelnyelvészeti kutatások kérdőjelezik meg ezt az alaptézist, ugyanis a legtöbb kínai forrás mind az SOV szórendet fekteti le alap szórendként. A CSL-lel kapcsolatban eddig csak Fu Shuai támadta ezt a nézetet.

³⁰ MONGYI – SZABÓ, *i. m.*, 100.

³¹ FARKAS, *i. m.*, 19–20.

Wang Jing 2008-as tanulmányában egy rendkívül érdekes összehasonlításra vállalkozik. Szórend szempontjából párhuzamosan vizsgálja a klasszikus kínait, a modern kínait és a CSL-t. Eredményei azt mutatják, hogy a CSL sok hasonlóságot mutat a klasszikus kínai nyelvezettel. Például, amíg a modern kínaiiban az ige és tárgy sorrendjének a tekintetében a VO a helyes, addig a klasszikus kínaiiban és a CSL-ben az OV sorrend gyakoribb.³²

A PTH még fiatal a hangzó amerikai angolhoz képest, ha azonban figyelembe vesszük, hogy a kínai jelnyelv már a Tang-dinasztia idején feljegyzésre került, akkor tekintettel kell lennünk arra a tényre, hogy ez a nyelv legalább 1400 éves. Így könnyen elfogadható az a feltételezés, hogy korábban a klasszikus kínai hatása miatt a CSL határozottan SOV nyelv volt, a modern kínai szignifikáns hatására pedig mára SVO szórendűvé vált.³³

Azon eredmény megindoklására pedig, hogy a harmadik leggyakoribb szórend miért az OSV lett az SOV helyett, a már említett topik-komment felépítésben érdemes keresni a választ. A most és korábban ismertett nyelvi egymásra hatások miatt a CSL-nek elméletileg először a már ismert információkat, szereplőket, körülményeket kellene bevezetnie, majd ez után következne az ezekkel kapcsolatos új, lényegi információ, hogy végül az ige zárja a közlést. Ezzel OSV, SV, OV vagy SOV szórendet létrehozva.³⁴

Hogy ezek közül miért az OSV emelkedett ki, annak magyarázatában egyet kell értenünk Zhang Ningsheng kutatási eredményeivel. Véleménye szerint a siketek egy olyan vizualitáson alapuló kommunikációban, mint a jelnyelv, a közléseiket térben és időben történő folyamatokkal összhangban konstruálják. Ennek értelmében először azonosítanunk kell a tárgyat, és csak utána tudjuk érzékelni, hogy mi történik vele.³⁵ Például:

2) 桌/上/有/书

asztal/itt:rajta/itt:van/könyv

2 a) 桌/上/书/有

asztal/itt:rajta/könyv/itt:van

³² WANG Jing, „Zhongguo longren ziran shouyu he gudai hanyu zhi bijiao” *Zhongguo Teshu Jiaoyu*, 2 (2008), 35–38, 35–36.

³³ FARKAS, *i. m.*, 20.

³⁴ MONGYI – SZABÓ, *i. m.*, 100.

³⁵ ZHANG, *i. m.*, 92.

Ugyanakkor Wang kutatásával egybehangzóan Zhang is említi, hogy bizonyos formulák a hangzó nyelv hatására rögzültek OV helyett VO sorrendben, ami alátámasztja a PTH erős formáló erejét.³⁶

Összegzés

A fentiek alapján a CSL-ről szórend tekintetében az alábbi összegzés írható le.

Arra, hogy az SVO miért gyakoribb, mint az SOV, magyarázat lehet a hangzó kínai, vagyis a PTH erőteljes befolyása. Annak ellenére, hogy a PTH is mutat SVO és SOV tulajdonságokat, az SVO számít az alapszórendnek, a mindennapi kommunikációban ez jelenik meg gyakrabban. Az SOV a CSL-ben nem következetesen jelenik meg, inkább egyéni nyelvhasználati preferenciának tekinthető.

Továbbá, hogy az OSV miért bizonyult gyakoribbnak a korábbi kutatásokban alaptényként kezelt SOV-nél, magyarázat lehet a korábban felvázolt kettős mondatosztat. Az alany és a tárgy közül, az ige tárgya (O), amelyre a cselekvés vonatkozik, amellyel a cselekvés megtörténik, az lesz a topik, és az alany – ha megjelenik – csak ez után kerül a mondatba. Ráadásul a topik megléte sok esetben fontosabb is, mint az alanyé. Mindez valószínűsíthetően azért van, mert a vizuális érzékelés folyamata először a tárgyat azonosítja.

A jövőben az eredmények jobb megértéséhez érdemes lenne megvizsgálni, hogy egy CSL közlés megszerkesztésekor a jelnyelvhasználók kognitív folyamataiban a látás alapú érzékelés, vagy a konvencionális nyelvtani szabályokon alapuló felépítés élvez-e prioritást.

Elképzelhetőnek tartom a jövőbeli kutatásokban, – a megfigyelői paradoxon hatása csökkentésével, illetve az agyban történő fordítási művelet (írásban megadott PTH mondatokat fordít a jelelő CSL-re) kiiktatásával –, hogy az OSV szórend a CSL-ben még nagyobb aránnyal lenne jelen. Ezzel tovább gyarapítható lenne azon kutatások köre, amelyek felülvizsgálják a régen lefektetett alapok validitását.³⁷

³⁶ ZHANG, *i. m.*, 93.

³⁷ FARKAS, *i. m.*, 21–22.

Felhasznált irodalom

- BARTOS Huba: „Van-e alany a kínaiban?” HAMAR Imre – SALÁT Gergely (szerk.): *Kínai nyelv és irodalom. Tanulmányok Csongor Barnabás 80. születésnapjára*, (Sinológia Műhely 1.), Balassi Kiadó, Budapest, 2003, 13–37.
- DE MEULDER, Maartje: „The Legal Recognition of Sign Languages”, *Sign Language Studies* XV/4 (2015), 498–506.
- DRYER, Matthew S: „Word order.” Timothy SHOPEN (ed.): *Language typology and syntactic description: Volume 1.*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007, 61–131.
- FARKAS Diána Fruzsina: *Kínai írásjegyekben és kézjelekben*, BA szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2020.
- FU Shuai 付帅: *Dianshi xinwenjiemu shouyu chuanyiyuan jiandanju ciyushiyong yanjiu* 电视新闻节目手语传译员简单句语序使用研究 [Tanulmány a hírműsorokban jelnyelvi tolmácsok által használt egyszerű mondatok szórendjéről], MA szakdolgozat), Jiangsu Normal University, Jiangsu, 2018.
- KIMMELMAN, Vadim: „Word order in Russian Sign Language”, *Linguistics in Amsterdam*, 2011, 1–56.
- LAI, Anna: „Deaf Education in China” *prezi.com*, 2014. 09. 14. <https://prezi.com/jd8p8oaw38hr/deaf-education-in-china/> [2020. 01. 25.]
- LENSEIGNE, Boris – DALLE, Patrice: *A Signing space model for the interpretation of sign language interactions*, Université Paul Sabatier, Toulouse, 2005.
- LI, Charles N. – THOMPSON, Sandra A.: *Mandarin Chinese: A functional reference grammar*, University of California Press, Bekerly – Los Angeles – London, 1989.
- MONGYI Péter – SZABÓ Mária Helga: *A jelnyelv nyelvészeti megközelítései*, Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Budapest, 2005.
- STOKOE, William C.: „Sign language structure: An outline of the visual communication systems of the American deaf”, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, X/1 (2005), 3–37.
- The Ministry of Health: *Survey of Chinese Disabled Children (Age 0–6)*, The Chinese Disabled Persons Federation, 2001.

- WANG Jing 王静: „Zhongguo longren ziran shouyu he gudai hanyu zhi bijiao” 中国聋人自然手语和古代汉语之比 [Természetes kínai jelnyelv és a klasszikus kínai komparatív vizsgálata], *Zhongguo Teshu Jiaoyu* 中国特殊教育, 2 (2008), 35–38.
- ZHANG Ningsheng 张宁生: *Shouyu fanyi gailun* 手语翻译概 , [Áttekintés a jelnyelvi tolmácsolásról], Zhengzhou Daxue Chubanshe Faxing, Zhengzhou, 2009.
- „Zhonghua Renmin Gongheguo Canjiren Baozhangfa 中华人民共和国残疾人保障法” 2007, *Zhongguo Canjiren Lianhe*, 2007. 11. 14. http://www.cdpcf.org.cn/zcwj1/flfg/200711/t20071114_25284_2.shtml [2020. 03. 29.]